

основ дбайливого ставлення до природи. Специфіка таких заходів у тому, що вони орієнтують вихованців на пошуково-дослідну діяльність, забезпечують реальну можливість і необхідність активної праці в природі, враховують їх потреби, інтереси, вікові та індивідуальні особливості, сприяють розвитку емоційно-цінних, пізнавальних, вчинково-діяльнісних установок, забезпечують безпосередню взаємодію дитини з природою, активну працю, і головне – об'єднують зусилля дорослих і дітей, спрямованих на розвиток здатності розуміти, відчувати, оберігати природу і творчою працею намагатись примножувати і покращувати її.

Формування у дітей цілісної картини світу – одне із найважливіших завдань дошкільного дитинства. Перші питання дитини стосуються світу, у якому вона живе, Землі як середовища існування. Дитина розрізняє близьких і чужих людей, предмети і об'єкти, які оточують її вдома, у групі дитячого садка, на вулиці. Дитина пізнає світ за принципом: що бачу, з чим дію - те й пізнаю. У старшому дошкільному віці дитина, як і раніше, дивиться на світ широко відкритими очима, частіше і сміливіше досліджує перспективу, пізнає довкілля. Дітям все цікаво, їх все вабить і приваблює. Їх пізнавальні потреби можна виразити словами: «Хочу все знати».

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку передбачає, що старший дошкільник повинен мати елементарні уявлення про природне довкілля: життя на планеті Земля; вплив Сонця на воду, ґрунт, рослини, тварин, повітря; властивості та стани повітря і води; сезонні та природні явища; багатоманітність тваринного і рослинного світу; діяльність людини та її вплив на екологію, первинні астрономічні поняття (Космос, Всесвіт, планета тощо). Крім того, у мовленнєвій діяльності дошкільник повинен вживати слова, пов'язані з описом деталей та елементів ландшафту, географічні назви місцевостей, гір, річок, які мають загальну характеристику або знаходяться у місцях проживання дітей (Горинь, Устя, Карпати, Дніпро, Чорне море тощо), використовувати назви частин доби та днів тижня, часових відрізків. Завдання педагога - на окремих темах сформувані у дітей допитливість, пізнавальну ініціативу, вміння порівнювати (розрізняти і поєднувати) речі і явища, встановлювати прості зв'язки й відносини між ними, розширювати світогляд дітей, формувати географічні уявлення і створювати для цього такі умови, щоб діти могли ступити за межі вже засвоєного оточення і почати цікавитися «всім на світі».

Таким методом виявився метод проектів, як найбільш оптимальний шлях залучення дітей до еколого-виховної діяльності, розвитку їх активної природоохоронної позиції, формування нового типу взаємин з природою – дбайливого. Метод екологічного проектування має забезпечити необхідні умови для успішної реалізації завдань формування екологічної культури особистості.

Список використаних джерел:

1. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А.Коменский. – М. : Просвещение, 1995. – С. 161-637.
2. Грошовенко О.П. Екологічне проектування як метод організації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П.Грошовенко // Молодий вчений. - № 3 (18) Березень. – 2015. – С. 85-89.
3. Грошовенко О.П. Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі I ступеня / О.П.Грошовенко // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. – Вип 2.(88). – С.96-100.
4. Плохій З.П. Виховання екологічної культури у дітей дошкільного віку / З.П.Плохій. – К. : Дошкільне виховання. – 356 с.
5. Проектна технологія // Освітні технології : навч.-метод. посібник / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. ; за ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2003. – С. 148-162.
6. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 536-551.
7. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : у двох томах. Т.2. Проблеми російської школи / упор. Е.Д. Днепров. – К. : Рад. шк., 1983. – 360 с.
8. Хрестоматія по возрастной и педагогической психологии / под ред. И.И. Ильцова, В.Я. Ляудис. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 292 с.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ІГОР

Я.Білоус, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF LEADERSHIP KNOWLEDGE OF YOUNG SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF CREATIVE GAMES

J.Bilous, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Проаналізовано різні підходи до пояснення та співвідношення понять «лідер», «лідерство», «лідерські здібності», «лідерська обдарованість», «соціальна обдарованість». Розкрито особливості формування лідерських якостей у молодшому шкільному віці. Показано значення творчих ігор у розвитку схильності до лідерства в учнів початкової школи.

Ключові слова: лідер, лідерські якості, лідерство, лідерська обдарованість, соціальна обдарованість, гра, творча гра.

Abstract. Different approaches to explaining and correlating the concepts of «leader», «leadership», «leadership abilities», «leadership giftedness», «social giftedness» are analyzed. The peculiarities of forming leadership qualities at the younger school age are revealed. The significance of creative games in the development of a predisposition toward leadership in primary schoolchildren is shown.

Keywords: leader, leadership qualities, leadership, leadership giftedness, social giftedness, game, creative game.

У різних сферах сучасного суспільного життя спостерігається зростання інтересу до проблеми лідерства та взаємодії лідера й колективу: науковому дискурсі, на рівні освітньої практики та виробничої діяльності тощо. Це пов'язано з тим, що наявність ефективного лідера є важливою умовою забезпечення успішної діяльності та досягнення поставлених спільних цілей будь-якого соціального утворення. Складно ефективно планувати, організувати, мотивувати діяльність членів колективу за відсутності авторитетного лідера, здатного заохочувати інших, вести за собою, показувати приклад творчості та ефективного виконання завдань.

Лідерство як соціально-психологічне явище, лідер як сильна й харизматична особистість, стосунки між лідером і колективом були предметом дискусійного обговорення в філософських студіях, починаючи з античності й до наших часів. З утвердженням психології як науки започатковані дослідження лідерства як наукового феномену, до природи і пояснення якого існує декілька підходів. На початку ХХ ст. почалося теоретична розробка процесу управління, в контексті якого об'єктом дослідження стали також керівництво і лідерство. Починаючи з 70-х років, інтерес до вивчення лідерства суттєво зріс, про що свідчить поява робіт відомих персоністів Дж.МакГрегора, Дж.Бернса, Р.Такера, Б.Келлермана, Дж.Пейджа. Природа, специфіка, функції, типологія лідерства як форми неофіційного керівництва досліджується в працях В.Ануфрієва, В.Гончарова, В.Зацепіна, Т.Мальковської та ін.

Прояви лідерства в дитячих групах на кожному віковому етапі, їх специфіку й організаторські та координаційні функції широко розглянуто в роботах Г.Драгунової, О.Залужного, І.Кона, А.Краковського, Д.Фельдштейна та ін. У сучасному психолого-педагогічному дискурсі продовжуються теоретичні й емпіричні дослідження, спрямовані на вивчення різних напрямів такого наукового феномену: педагогічного супроводу дитячого лідерства (О.Уманський); особливостей виховання лідерських якостей особистості в сучасній загальноосвітній школі (Д. Алфімов); педагогічних умов розвитку лідерських якостей учнів

молодшого шкільного віку (Т. Вежевич); організаційно-педагогічних умов формування позитивних лідерських якостей у молодших школярів (І. Пескова) тощо.

Важливими для нас є вивчення прояву значних лідерських якостей як ознаки спеціальної обдарованості. Згідно сучасної теорії здібностей, обдарованою вважається особистість, яка має високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей, досягає порівняно з іншими людьми значних успіхів в одному або декількох видах діяльності. Відповідно, людина з потужним лідерським потенціалом може стати успішною в соціономічних видах діяльності та вважається також обдарованою. В науковому дискурсі досліджується кілька близьких видів обдарованості: соціальна, організаторська, атрактивна, комунікативна, лідерська. Поки що немає єдиної позиції вчених щодо їх співвідношення, також недостатньо розкрито специфіку кожної з них. Одні дослідники (О. Антонова, М. Богоявленська, Д. Сиск, Х. Россели, В. Юркевич і др.) ототожнюють такі види; інші (Н. Лейтес, О. Демченко, Т. Кісельова, Л. Попова, Д. Ушаков, Т. Хрусталева та ін.) вважають, що комунікативна, лідерська, організаторська, менеджерська, педагогічна, психологічна обдарованість є різновидами більш широко феномена, соціальна обдарованість.

Взаємозв'язок між феноменами «соціальна обдарованість» і «лідерська обдарованість» показує Д. Ушаков [7], розводячи ці наукові категорії. Вчений зазначає, що здатність до лідерства є «ключовим пунктом» соціальної обдарованості, однак остання є більш широким поняттям. Соціальна взаємодія включає також ситуації, в яких лідерство не завжди потрібне, а, навпаки, більш необхідні вміння дотримуватися строгого паритету або працювати під чийось керівництвом.

У свою чергу, О. Демченко [2] стверджує, що соціальна обдарованість є складним психологічним явищем і науковим конструктом, до структури якої серед інших компонентів (соціальна мотивація, соціальний, емоційний інтелект, організаторські здібності тощо) входять і лідерські якості.

Звернення до етимології показує, що вперше слово «leader» (лідер) у перекладі з англійської воно означає – керівник», «вождь», «командир». В. Татенко зауважує, що аналогами іншомовного слова «лідер» в українській мові можна вважати слова «поводир», «провідник», «ватажок» [8, 11].

За твердженням дослідників [4], лідер – це індивід, який:

– по-перше, володіє найбільш вираженими «корисними», з точки зору групи, якостями, завдяки яким його діяльність щодо задоволення інтересів даної групи є найпродуктивнішою.

– по-друге, за яким група визнає право на прийняття рішень, найзначніших з точки зору групового інтересу;

– по-третє, має загальне визнання групи, до якої прислухаються і яка здатна вести за собою людей.

Лідерство – це здатність окремої особистості спонукати інших діяти, «запалювати», надихати їх на активність і діяльність. А. Дяків [3] вважає, що лідерство є одним з базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення особливого (лідуючого) положення особою (індивідуальне лідерство) або частиною групи (групове лідерство) щодо решти членів групи.

На основі дослідження психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що ефективного лідера характеризують специфічні «лідерські якості», які визначаються як схильність особистості до управлінської діяльності. Якщо людина володіє такими якостями, або вони закладені в неї з народження, вона зможе ефективно, а головне, не використовуючи формальну владу, вести послідовників у правильному напрямі до досягнення спільних цілей. Аналіз рівня розробленості проблеми дослідження дозволив установити, що серед науковців і педагогів-практиків немає єдиного підходу до розуміння сутності лідерських якостей особистості.

Так, Д. Креймс визначає лідерські якості як «внутрішні риси чи здібності, що дають змогу лідерові діяти ефективно, сприяючи при цьому розвитку організації» [5, 83]. Н. Семченко [6] виділяє чотири основні групи лідерських якостей педагога: організаторсько-

ділові, емоційно-комунікативні, інтелектуально-креативні та морально-вольові. Незважаючи на це, дуже важко і навряд чи можливо, перелічити всі особистісні риси, які за різних обставин дали б змогу визначити ефективного лідера. Проте серед них є такі, які свідчать про високий лідерський потенціал особистості та є домінуючими, зокрема: наявність інтелектуальних здібностей, високий рівень адаптації, екстравертність, схильність до домінування і до змін, мужність, упевненість в собі, організаторські здібності, сильна воля, вміння зрозуміти особливості психології інших людей тощо.

Проте бувають випадки, коли, з одного боку, лідером стає людина, яка не володіє переліченими якостями; з другого – особистість може мати названі характеристики, але не бути лідером у колективі. До того ж людина, яка є лідером в одній групі, зовсім не обов'язково може займати лідерські позиції в іншій, в яка відрізняється цінностями, очікуваннями та вимогами до лідера тощо.

Розробляючи систему роботи з розвитку лідерських якостей, апелюємо до ціннісної теорії лідерства С.Кучмарські та Т.Кучмарські [9], згідно якої лідерству можна навчатися в процесі діяльності. На думку авторів, процес навчання лідерству є безперервним і тривалим. Для того, щоб стати лідером, необхідні практика і досвід.

Зауважимо, що розпочинати формування лідерської позиції слід у дитячі роки. Якщо спостерігати за дитиною з чітко вираженими лідерськими якостями ще з раннього дитинства, то можна поділити її життя на певні періоди формування цих здібностей, наприклад, дитячий садок, школа, університет, робота і тощо. Проблема лідерства особливо гостро постає в шкільні роки, коли відбувається активне формування особистості, створюються передумови для розвитку лідерських якостей.

Такої позиції дотримується Д.Алфімов [1], який експериментально довів, що ефективність виховання лідерських якостей школярів залежить від того наскільки неперервно (від класу до класу) воно здійснюється. Під неперервністю виховання лідерських якостей школярів автором розуміється поступовість виховних дій протягом усього перебування учня в школі, та за її межами, з урахуванням центральних психологічних новоутворень, що притаманні віковому періоду школярів й обумовлюють диференціацію змісту, форм і методів з ускладненням відповідно до їх можливостей щодо взаємодії із членами команди. Починаючи з першого класу необхідно проводити роз'яснення значення виховання в собі людини-лідера; розігрування рольових ситуацій, організувати групові та індивідуальні вправи, які будуть допомагати зрозуміти та усвідомити особливості внутрішнього стану, власні переживання; створювати виховні ситуації та шукати способи їх вирішення; ознайомлювати дітей з біографіями видатних лідерів світу; проводити ігрові тренінги-вправи.

Базуючись на засадах діяльнісного підходу, вважаємо, що розвиток у молодших школярів схильності до лідерства та активності найбільш ефективно відбувається під час творчої гри, яка в цьому віці залишається важливим видом діяльності. В педагогіці гра розглядається як один із засобів емоційного, інтелектуального і морального розвитку особистості, який формує довільну поведінку дітей та дозволяє їм краще зрозуміти мотиви діяльності дорослих.

Одним з методів розвитку лідерства вважаємо сюжетно-рольову гру, в якій найбільш яскраво виявляється характер дитини, поняття про стосунки між людьми, пристрасті до того або іншого соціального статусу, професії. Сюжетно-рольова гра має незаперечно важливу роль у формуванні особистісних якостей і вміння спілкуватися, жити в соціумі. В дитини розвивається уява, оскільки в кожній грі вона вживається в нову роль і повинна повністю відповідати їй. Якщо ж дитина лідер, то вона відразу візьме ініціативу й керівництво грою на себе, запропонує декілька варіантів розгортання гри. Якщо вона сама придумав сюжет, напрям гри – це говорить про її надзвичайно розвинену уяву, вміння мислити широко і творчо, вільно володіти ігровими способами діяльності. Потенціал творчих ігор при формуванні лідерських якостей у молодших школярів базується на високому рівні мотивації ігрової діяльності, забезпеченні моральної саморегуляції, необхідності виявляти ініціативу, діяти за правилами і орієнтуватися на колективний успіх.

Наприклад, розвитку лідерських якостей сприятиме участь дітей у сюжетно-рольовій грі «Кіно», під час якої дорослий пропонує епізоди з казок, герої яких мають характеристики лідера. Перед дітьми ставиться завдання яскраво зобразити такого персонажа, щоб його впізнали інші. Наступна гра «Інтерв'ю», в якій один з дітей грає роль хитрого журналіста, що прибув у казкову країну. Його завдання полягає в тому, щоб якомога більше дізнатися про жителів цієї країни. Для цього він ставить веселі й добрі запитання до них. Відгадавши героя, журналіст може взяти в нього інтерв'ю. Завдання педагога полягає в тому, щоб підібрати таких героїв казок, які мають задатки лідера.

Також у розвитку лідерських якостей можна послуговуватися сюжетно-рольовими іграми, що пропонує Д.Алфімов [1]: «Вежа», «Чарівні квадрати», «Сліпий і поводитир», «Слово», в основі яких демонстрація зразків позитивних форм взаємодії й спілкування (для учнів 1-2 класів); «Маски», «Лідер», «Візитівка команди», «Зоопарк», «Організаторське доміно», «Афіша», «Мозаїка лідера», які сприяють отриманню позитивного досвіду спільної діяльності, вихованню уважності й чуйності, розвитку вміння розуміти настрій товаришів, позитивно оцінювати навіть невеликі досягнення однокласників (для учнів 3-4 класів).

Отже, аналіз наукового фонду показує, що в психолого-педагогічному обігу використовується поряд зі словом «лідер» термін «лідерство», які є близькими науковими феноменами. Зустрічаємо поліфонію думок щодо їх пояснення та диференціації. Сучасні дослідження проблеми лідерства доводять, що лідером стає людина, яка наділена лідерськими якостями, або має лідерський потенціал, що може реалізуватись у відповідних ситуаціях і різних видах діяльності. Але ні в науковій та методичній літературі достатньо не розроблено методи формування лідерських якостей у цілому та особливості їх розвитку в дітей з проявами соціальної / лідерської обдарованості зокрема. Як засвідчують експериментальні розробки, лідерству потрібно навчати й розвивати лідерський потенціал. Ефективними в цьому зв'язку є різні види сюжетно-рольових ігор, в основі яких спілкування і взаємодія дітей.

Список використаних джерел:

1. Алфімов Д.В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі : автореф. дис. . доктора пед. наук : [спец.] 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Д.В. Алфімов ; Східноукраїнський національний ун-т імені Володимира Даля, [Донецький національний ун-т]. - Луганськ, 2012. - 40 с.
2. Демченко О.П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О.П.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім.І.Франка, 2015. – С. 134-145.
3. Дяків А. А. Виховання лідера / А. А. Дяків. – К. : Наук. думка, 2011. – 231 с.
4. Зубанова Л.Б. Сущность лидерства и возможность формирования его потенциала / Л.Б.Зубанова // Педагогическая наука и образование. – 2007. - №2. – С. 53-57.
5. Креймс Д.А. 4 правила лидерства Джека Уэлча / Д. А. Креймс ; пер. с англ. А. Б. Модестова. – М. : Поколение, 2007. – 110 с.
6. Семченко Н.О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Н. О. Семченко. – Х., 2005. – 20 с.
7. Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / под ред. Д.В.Люсина, Д.В.Ушакова. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – 175 с.
8. Татенко В.О. ЛІДЕР XXI. Соціально-психологічні студії / В.О. Татенко. – К.: Корпорація, 2004. – 198 с.
9. Kuczmariski S. Values-Based Leadership: Rebuilding Employee Commitment, Performance and Productivity / S. Kuczmariski, Th. Kuczmariski. – NJ : Prentice Hall, 1995. – 304 p.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕННЯ ПРО ВСЕСВІТ

О.Бурковська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.А. Мисліцька, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

INNOVATIVE TECHNOLOGY AND METHODS OF EDUCATION FOR FORMING PRESCHOOL CHILDREN'S CONCEPTS OF THE UNIVERSE

O.Burkovska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)